

Göncruszka

A két világháborúban hetvenöt Göncruszkaról besorozott katona vesztette életét. Legtöbbjük ismeretlen helyen, jeltelen sírban nyugszik. Az elesettekre emlékeztető **Hősi Emlékmű**, mely a faluból elhurcolt zsidók nevét is megőrökíti, az Önkormányzat melletti díszkertben található.

A korabeli feljegyzések szerint az 1800-as évek derekán közel 250 zsidó élt a községben. Saját zsinagógájuk volt a Fő utcán – mai Hangulat Söröző helyén – melyet a második világháború után lebontottak.

A hajdani jelentős számú zsidó lakosságra emlékeztetnek a **zsidó temető** 18-19. századi sírkövei. Az Állomás útról megközelíthető sírkert zömök sírkövei egyszerű formájú, vöröses “darázköböl” faragott síremlékek.

Encs

Encsi zsinagóga

Jól jellemzi a magyarországi valós helyzetet pontosan nem ismerő, bizonytalan és sokszor reménytelenül bizakodó zsidóság hangulatát, ami jórészt a magyar és német hatóságok szándékosan hamis információiból táplálkozott, hogy augusztus elején a Központi Zsidó Tanács azt a teljesen laptalan hírt kapta, miszerint Encsen is még mindig több ezer fős internálótábor működik.

Bár 1949-ben a településen és a hozzá tartozó 5 helységben összesen 87 izraelita élt, a hitközségi életet sikerült újjászervezni. Elnöke továbbra is Klein Ferenc volt.

A szikszói járás településére a 18. század végétől költöztek izraeliták, s nemsokára a hitközség, illetve annak elemi iskolája és talmud-tórája is megalakult. A közösség gyarapodása – ritka kivételként a megyében – az első világháború után folytatódott, a fiókhitközség önálló rabbisággá alakult, ami a hitéletet megerősítette. 1910-ben 174, 1941-ben pedig 339 tagja volt, ami az össznépeség 15,7, illetve 19,2 százalékának felelt meg.

A trianoni határrendezést követően a település önálló járás székhelye lett, s piaci forgalmi funkciója is erősödött. Az 1930-as évek végétől azonban a helyi zsidóság intézményei felbomlottak, a férfiak többségét munkaszolgálatra kényszerítették, az otthon maradottakat pedig internálással és más módszerekkel félemlítették meg. Friedmann Zoltán kereskedőt például szovjet repülőknél adott fényjelzések vádjával tartóztatták le.

A közösség világi vezetője a vészkorszakban Klein Ferenc, rabbija Czitron Ezekiel volt. A település maradék zsidóságát 1944 áprilisának közepén szállították a kassai téglagyári gettóba, ahonnan több transzporttal kerültek az auschwitzi táborba.

Gönc

A gönci járás székhelyén már a 18. században nagyszámú zsidóság élt. Lélekszáma 1910-ben körülbelül 220 főre emelkedett, ami a lakosság 7,7 százalékát jelentette. A korábban önálló hitközség ekkortájt az abaújszántói rabbikerülethez csatlakozott.

Bár az első világháború után a fiatalabb generációk a cionista eszméket és azok közvetlen politikai programját is megismerték, a cionizmus megerősödését, szervezeti kiépülését a járási hatóságok megakadályozták.

A zsidótörvények végrehajtásával egyidejűleg az antiszemita propaganda a lakosság körében is elterjedt. A falakon zsidóellenes jelmondatok és horogkeresztek jelentek meg. Az izraeliták megfélemlítését szolgálták emellett a „rongyos gárda” kárpátaljai tevékenységéről érkező, sokszor ellenőrizetlen információk és a sorozatos internálások is. A településről mintegy 30 főt internáltak Nagykanizsára. A keresztény népesség részvétlenségéhez az említett propagandán kívül az egyre átláthatatlanabb törvény és rendeletözon, továbbá az új közigazgatási apparátus idegensége is hozzájárult. A hitközség élén a vészkorszakban Haurer Dezső kereskedő és Deutsch Jenő anyakönyvvezető rabbi állt. 1942 nyarán több tucat gönci munkaszolgálatos izraelitát vezényeltek Ukrajnába és belföldi alakulatokhoz. Az otthon maradtak sorsa a német megszállás után fordult tragédiába.

A sárga csillag viselésére kötelezett zsidóság körében mindennaposá váltak a letartóztatások, az elrejtett vagyontárgyak miatti vallatások és az egyéb atrocitások. Ezekben az akciókban is a helyi jegyző járt az élen. 1944 áprilisának első felében a helyi és a járásbeli izraelitákat a katolikus elemi iskolában gyűjtötték össze. Onnan szállították a zsidóságot – április 16-tól kezdődően – a kassai téglagyár területén kialakított gettóba, ahonnan május végén deportálták őket Auschwitzba. A deportálásból csupán néhányan tértek haza, akik a közösséget újjászervezték, s a templomot renováltatták. A hitközség azonban 1949-re megszűnt, s a következő évtizedben utolsó tagjai is elhagyták a települést.

Gönci zsinagóga

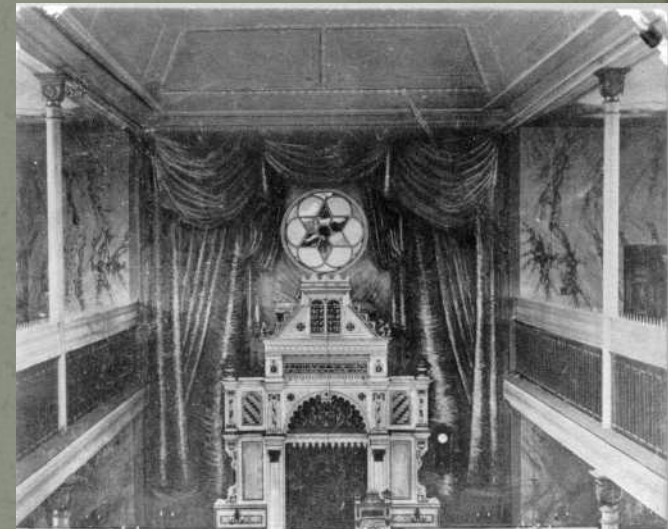
Abaújszántó

Az uradalmi településre, amely Tokaj Hegyalja „nyugati kapuja” volt, a 18. század végétől nagy számban telepedtek izraeliták. Bár a 19. század utolsó harmadában már az elvándorlás vált jellemzővé, a település az első világháborúig Abaúj-Torna megye – Kassát követő – legnépesebb közössége maradt, ahol 1910-ben 893 izraelita élt, ami az össznépesség 19 százalékát adta.

A hitközség az 1940-es évek elején már csak mintegy 680 lélekből állt. A közösséget ekkor Weisz Gyula, illetve Deutsch Jenő anyakönyvvezető rabbi vezette. A zsidótörvények és az izraeliták gazdasági ellehetetlenítését célzó rendelkezések végrehajtásával egyidejűleg az antiszemita hangulat erősödésének a településen számos jele volt: betörték a zsinagóga és a zsidó magánházak ablakait, megtámadták és fizikailag bántalmazták a járóelőket, uszító feliratok jelentek meg, szabotázs vádjával izraelitákat tartóztattak le.

A német megszállást követően, a gettósítás előkészítésének szakaszában a helyi zsidóság összeírására került sor. A zsidó közösséget a megérkező csendőralakulatok április 16-án az iskola épületébe terelték. Az általános rendelkezéseknek megfelelően személyenként két váltás fehérneműt, 14 napi élelmet és legfeljebb 50 kg-os csomagot vihettek magukkal. A következő napokban a kassai gettóba kerültek, ahová a járás valamennyi izraelitáját szállították.

Az abaújszántói zsidóság auschwitzi deportálása május 15-én kezdődött. A rabbi, akit fivére, Deutsch Adolf, a budapesti ortodox izraelita hitközség tanintézeteinek igazgatója mentett ki, június 30-án a Kasztner csoporttal hagyta el Magyarországot. A deportálást követően a településen heves vitákat keltett az izraelita vagyontárgyak, mindenekelőtt a Rónai Pál féle malomépület és berendezéseinek szétosztása. A veszteségek mértékét jelzi, hogy a háború után újjászervezett hitközséget mindössze 61 személy alkotta. A szervezet azonban az elvándorlás következtében 1950-ben felbomlott.

Udvözlet Abaúj-Szántóról.
A templom belseje.

Milan Hermann kiadása.

Zsidó templom.

Abaúj-Torna vm.

1. AZ IZRAELITA VALLÁSÚAK SZÁMA ÉS ARÁNYA TELEPÜLÉSENKÉNT,

Sor- szám	Települések az 1941. évi közigazgatási beosztás szerint	Összes		Izraelita vallású					
		népesség száma							
		1880	1941	1840	1880	1910	1920	1930	1941

3. Gönci járás

1. Abaújvár	838	724	82	79	53	52	44	33
2. Filkeháza	177	169	10	7	5	4	4	8
3. Füzér	709	773	7	36	17	-	-	-
4. Füzérkajata	345	417	5	13	3	5	-	-
5. Füzérkamlós	319	351	-	13	5	4	4	9
6. Füzérradvány	592	623	11	41	11	9	11	3
7. Gönc	3386	3306	174	307	217	227	229	200
8. Göncruszka	1180	1389	239	142	111	101	53	38
9. Hollóháza	562	711	5	24	29	9	12	4
10. Kéked	558	613	16	21	20	12	6	5
11. Kisbózsva	128	95	..	9	2	-	-	-
12. Kishuta	120	386	8	5	5	5	3	4
13. Kovácsvágás	810	846	219	117	45	23	14	12
14. Nagybózsva	281	331	42	12	7	11	-	-
15. Nagyhuta	178	299	10	-	-	-	-	-
16. Nyíri	609	654	17	52	6	6	5	7
17. Pálháza	557	715	3	43	49	43	29	25
18. Pányok	425	439	12	13	18	16	10	7
19. Pusztafalu	444	542	17	17	-	-	-	-
20. Telkibánya	1185	1333	5	50	31	24	17	20
21. Vágáshuta	207	434	..	3	4	4	4	1
22. Vilmány	1096	1365	84	132	92	75	52	55
23. Zsujta	527	437	137	64	52	25	16	17
Összesen	15233	16952	1103	1200	782	655	513	448

A zsidó
lakosság térbeli
és időbeni
eloszlása a
Gönci járásban

Torna

Az egykori megyeszékhelyen és uradalmi településen a 18. század közepétől fejlett hitközségi élet alakult ki, majd Torna rabbikerület központjává vált. A közösség létszáma azonban a

19. század utolsó harmadában már stagnált; majd a két világháború között csökkent: 1910-ben 320, 1941-ben 253 izraelitát számoltak itt össze; ami az össznépesség 18,9, illetve 15,7 százalékos részarányát jelentette.

A hitközség élén az első világháború éveiben Weider Bernát állt; anyakönyvvezető rabbija Tannenbaum Sándor volt.

Az 1938-ban visszacsatolt településen a zsidótörvények és az azokat követő rendeletek végrehajtása (az iparjogosítványok revíziója; a kereskedők árukészleteinek zárolása; mezőgazdasági ingatlanok kisajátítása; a közösségi intézmények feloszlatása); valamint a sorozatos internálások és csendőri akciók után, a gettósítás a községi adminisztráció által összeállított jegyzékek alapján 1944 áprilisának első felében kezdődött. Torna és a járás izraelitáinak többségét a hitközségi épületekben vonták össze. Az összegyűjtötteket április 16-tól kezdődően néhány nap alatt szállították a kassai téglagyár területére, ahonnan május közepén valamennyiüket deportálták.

Forró

Kakas csárda néven Kassa város építtette ezt a barokk stílusú fogadót az 1770-es években.

A ház oldalán emléktábla őrzi a holokauszt- ebből a házból elhurcolt – áldozatainak emlékét.

Források:

- <http://abauj.zsidomult.hu/index.php/abauj-torna-varmegye/goenci-jaras>
- <http://zsidomult.hu/index.php/magyarorszag/eszak-magyarorszag/abauj-torna-varmegye/goenci-jaras/goenc>
- <http://goncruzka.net/torteneelmi-ertekeink>